

ПРИНЦИПИ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В УМОВАХ КРИЗИ: ЕВОЛЮЦІЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Софілканич Олександр Васильович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Малеш Олександр Васильович

*випускниця юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Трансформація міграційної політики Європейського Союзу в контексті масового переміщення населення, спричиненого збройною агресією проти України, та подальшого прийняття Нового пакту про міграцію та притулок порушує фундаментальні питання щодо практичного функціонування загальних принципів права. У цьому контексті принципи пропорційності та недискримінації, які традиційно розглядаються як структурні запобіжники, що обмежують дискрецію органів влади, потребують нової доктринальної оцінки. Центральне питання полягає в тому, чи продовжують ці принципи виконувати свою обмежувальну та коригувальну функцію, чи вони все більше служать інструментами, що легітимізують розширене адміністративне втручання у сферу міграційного контролю.

У системі права ЄС пропорційність та недискримінація належать до категорії загальних принципів, обов'язкових як для інституцій Союзу, так і для держав-членів під час імплементації права ЄС. Класичне формулювання цього тесту було сформульовано у справі Fedesa, де Суд ЄС уточнив, що заходи Союзу не повинні перевищувати того, що необхідно для досягнення законних цілей [1]. Контролюючий характер пропорційності був ще більше посилений у справі Kadı I, в якій Суд підтвердив, що навіть у сферах, що стосуються міркувань безпеки та міжнародних зобов'язань, акти ЄС залишаються предметом перегляду з урахуванням основних прав та загальних принципів [2].

Принцип недискримінації, закріплений у первинному праві ЄС та Хартії основних прав, забороняє невинуваті відмінності у ставленні до осіб у порівнянних ситуаціях, якщо така диференціація не є об'єктивно виправданою та пропорційною. Його суттєвий вимір був підкреслений у справі Jawo, де Суд визнав, що навіть формально нейтральне застосування Дублінської системи може бути несумісним із

законодавством ЄС, якщо умови прийому у відповідальній державі-члені досягають рівня, який загрожує людській гідності [3]. Таким чином, Суд підтвердив, що рівність у праві ЄС не може бути зведена до формальної одноманітності; вона радше вимагає суттєвих гарантій, що забезпечують реальний захист основоположних прав. В управлінні міграцією цей принцип стає особливо чутливим, коли до категорії переміщених осіб застосовуються різні правові режими залежно від громадянства, шляху в'їзду або геополітичних обставин.

Активация у 2022 році Директиви 2001/55/ЄС про тимчасовий захист стала поворотним моментом у міграційному праві ЄС [4]. Вперше з моменту її прийняття механізм тимчасового захисту був запущений у відповідь на масове прибуття осіб, переміщених з України. З точки зору пропорційності рішення виглядало виправданим. Це забезпечило швидкий доступ до дозволів на проживання, працевлаштування, освіти та соціальної допомоги, водночас запобігаючи краху національних систем притулку під тиском мільйонів прибулих. Цей захід був придатним для вирішення надзвичайної ситуації, необхідної враховуючи масштаби переміщення, і, можливо, пропорційної у балансуванні адміністративної спроможності та гуманітарного захисту.

Водночас, активация тимчасового захисту виявила структурну напруженість у рамках принципу недискримінації. Директива не містить точного кількісного чи якісного визначення «масового припливу». Вона не встановлює порогових значень, часових параметрів чи об'єктивних критеріїв, що керують активацією. Ця невідповідність свідчить про те, що застосування механізму залежить не лише від об'єктивного масштабу, але й від геополітичних та політичних факторів.

Міждержавна нерівність ще більше ускладнює картину. Хоча Директива про тимчасовий захист проголошує баланс зусиль між державами-членами, вона не передбачає обов'язкових квот на перерозподіл або централізованого механізму розподілу. В результаті деякі держави-члени, особливо ті, що географічно близькі до України, взяли на себе непропорційно високий тягар прийому. Відсутність обов'язкової системи солідарності породжувала адміністративний тиск та загострила внутрішньополітичні дебати.

Прийняття Нового пакту про міграцію та притулок інституціоналізує ширший зсув до кризово-орієнтованого управління. Пакт запроваджує обов'язкові процедури перевірки на кордоні, прискорене розгляд заяв про надання притулку та нові кризові та форс-мажорні механізми. Хоча він формально підтверджує повагу до основних прав та пропорційність, його архітектура надає пріоритет швидкості, ефективності та керованості. Процедури на кордоні розроблені для широкого застосування, зокрема до заявників з країн з низьким рівнем визнання, і часто проводяться в установах з обмеженою свободою пересування.

Згідно з Новим пактом, пропорційність все частіше формулюється з точки зору адміністративної доцільності, а не суворого обмеження втручання в права особи. Заходи, що зменшують процесуальні гарантії або розширюють умови, подібні до умов утримання під вартою, можуть

бути виправдані як пропорційні, оскільки вони полегшують системний тиск на національні адміністрації. Це відображає функціональне переосмислення принципу: від гарантії, орієнтованої на права людини, до інструменту адміністративної раціоналізації. Аналогічно, кризовим механізмам Пакту бракує точних кількісних визначень «тиску», що залишає активацію значною мірою залежною від політичної оцінки. Така нечіткість ризикує замінити суттєвий судовий перегляд декларативними твердженнями про необхідність.

Підсумовуючи, еволюція міграційної політики ЄС у відповідь на кризу переміщення в Україні та Новий пакт про міграцію та притулок демонструє не формальну відмову від принципів адміністративного права, а їх функціональну трансформацію. Пропорційність та недискримінація залишаються юридично обов'язковими та продовжують визнаватися в юриспруденції Суду. Однак їх практичне застосування дедалі більше відображає логіку кризового управління та контролю міграції. Вирішальним фактором на майбутнє буде те, якою мірою судовий перегляд збереже свою інтенсивність та наполягатиме на суттєвому, а не лише формальному, дотриманні загальних принципів.

Література:

1. CJEU. Case C-331/88. Para 13. URL: <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=82AD35BC2B0467FF748F0DA8B8A6050D?text=&docid=96352&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1900530>

2. CJEU. Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P. Para 360. URL: https://www.google.com/url?q=https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text%3D%26docid%3D67611%26pageIndex%3D0%26doclang%3DEN%26mode%3Dlst%26dir%3D%26occ%3Dfirst%26part%3D1%26cid%3D1901402&sa=D&source=docs&ust=1765400013254599&usq=AOvVaw1JQqlz_rMIear57WioU_tl

3. CJEU. Case C-163/17. Para 83. URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=211803&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1908259>

4. Directive 2001/55/EC on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof [Temporary Protection Directive]. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055>